

УДК 378.14

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Карабін О.Й., к. пед. н.,
доцент кафедри інформатики та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У статті розглянуто теоретичні основи професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій. Здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій та її місце у сучасних наукових дослідженнях вищої школи. Розглянуто проблеми професійного саморозвитку майбутніх фахівців, основні аспекти розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості. Визначено теоретичні положення основних чинників професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій.

Ключові слова: інформатизація освіти, інформаційні технології, комп'ютеризація навчання, професійний саморозвиток, чинники формування професійного саморозвитку.

В статье рассмотрены теоретические основы профессионального саморазвития будущих специалистов в области информационных технологий. Осуществлен анализ психолого-педагогической литературы по проблеме профессионального саморазвития будущих специалистов в области информационных технологий и ее место в современных научных исследованиях высшей школы. Рассмотрены проблемы профессионального саморазвития будущих специалистов, основные аспекты развития творческих способностей и навыков самостоятельного научного познания, самообразования и самореализации личности. Определены теоретические положения основных факторов профессионального саморазвития будущих специалистов в области информационных технологий.

Ключевые слова: информатизация образования, информационные технологии, компьютеризация обучения, профессиональное саморазвитие, факторы формирования профессионального саморазвития.

Karabin O.Y. THEORETICAL PROVISIONS OF THE MAIN FACTORS FOR FORMATION OF PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF INFORMATION TECHNOLOGIES

In the article the theoretical bases of professional self-development of future specialists in the field of information technologies are considered. The analysis of psychological and pedagogical literature on the problem of professional self-development of future specialists in the field of information technologies and its place in modern scientific researches of higher education is carried out. The problems of professional self-development of future specialists, the main aspects of development of creative abilities and skills of independent scientific knowledge, self-education and self-realization of personality are considered. The theoretical positions of the main factors of professional self-development of future specialists in the field of information technologies are determined.

Key words: informatization of education, information technologies, computerization of training, professional self-development, factors of formation of professional self-development.

Постановка проблеми. XXI століття висуває до освіти нові вимоги. Глобалізація, швидка зміна технологій, утвердження пріоритетів сталого розвитку суспільства зумовлюють зростання ролі освіти... Головна мета якої – створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства; сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної і процвітаючої держави [10].

Зміна парадигми людського прогресу, інтеграція України до європейського освітнього простору зумовлює перебувати вищу освіту у стані модернізації. Все більш актуальним є питання формування професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій, яке має пріоритетне значення і у минулому, теперішньому і у майбутньому, важливого орієнтиру науково-фахового і соціального значення у сфері професійній діяльності. Потребують додаткових досліджень окремі теоретичні положення щодо основних чинників формування професійного саморозвитку майбут-

ніх фахівців, з'ясування фундаментальної сутності професійної діяльності майбутніх фахівців і їх кваліфікаційної спроможності до освоєння нових інформаційних технологій у прогресивно-науковій діяльності, дослідження характерних тенденцій до професійного зростання, а також належного рівня професіоналізму щодо самостійної науково-пізнавальної діяльності, неперервного удосконалення та постійного професійного саморозвитку впродовж усього життя.

Саморозвиток особистості відбувається переважно у контексті професійної діяльності, яка є значущою для суб'єкта, наповнюється її змістом, а професійна спрямованість є фактором особистісного зростання. Поза сумнівом, професійна діяльність і ще більшою мірою процес фахової підготовки до неї впливає на особистісні якості й поведінку людини, може стимулювати її особистісне зростання, стаючи, таким чином, регулятором особистісного саморозвитку [5, с. 89]. Саморозвиток детермінують соціально-економічні чинники, психофізіологічний потенціал людини, цілеспрямованість і насамперед характер та зміст праці. Зумовлювальними силами саморозвитку виступають професійно-трудова, матеріальні, соціально-статусні і духовні потреби особистості [11, с. 96].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади професійного саморозвитку майбутніх фахівців розкриваються у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців – В.П. Беспалька, Е.С. Заір-Бек, В.Х. Кіпатрік, С.Б. Кримського, Н.В. Матяш, О.М. Пехоти, О.С. Полат, М.М. Савчин, Г.К. Селевко, С.О. Сисоєвої, В.І. Слободчикова, І.Д. Чечель та ін.; концептуальні основи комп'ютеризації навчання та інформатизації освіти – Н.Р. Балик, В.Ю. Бикова, А.Ф. Верлань, Р.С. Гуревича, М.І. Жалдака, Ю.С. Рамського, Н.В. Морзе, М.І. Шкіля та ін.; наукові основи навчання з використанням інформаційних технологій – І.Є. Булах, М.Ю. Кадемії, Т.І. Коваль, Ю.І. Машбиць, Л.М. Романишиної та ін.

Постановка завдання. Метою статті є виявити й теоретично обґрунтувати основні чинники формування професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілеспрямованою задачею у системі освітнього процесу галузі інформаційних технологій є формування професійного саморозвитку майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі, пошук змісту, форм і методів навчання, що дозволять ефективно розкрити їх ключові компетенції, знач-

но розширити їх професійну мобільність, реалізувати творчий потенціал як нині, так і у майбутньому.

Формування професійного самовдосконалення у студентів вищих навчальних закладів обумовлене об'єктивною потребою суспільства у підготовці конкурентоздатних фахівців педагогічних спеціальностей, забезпеченні високої якості освіти й визначається необхідністю здійснення цілісного комплексного аналізу підготовки студентів вищих навчальних закладів до професійного самовдосконалення, спрямованого на розробку й обґрунтування його ефективної організації на основі визначення її специфічності порівняно з освітнім процесом, який відбувається у сучасній вищій педагогічній школі [6, с. 105].

Основна ідея проблеми професійного саморозвитку – це ідея детермінації розвитку особистості діяльністю. Професійний саморозвиток можливий лише у результаті «єдності розвитку як професіоналізму, так і особистісного розвитку» [14, с. 1]. Професійний саморозвиток – багатокомпонентний особистісно та професійно значущий процес, який засновано на безперервній взаємодії загального й індивідуального, що сприяє розкриттю й усвідомленню своїх професійно значущих особистісних особливостей, адекватному й активному їх використанні у професійній діяльності [13].

Аналіз різних концепцій професійного саморозвитку дозволив нам прийти до висновку, що умовно можна виділити три підходи до визначення сутності даного поняття. Представники першого підходу (В.Г. Маралового [9] та ін.) вважають, що професійний саморозвиток може йти за напрямками: самоствердження, самовдосконалення і самоактуалізація. Другий підхід, основоположниками якого є Е.А. Власова, Ф.Г. Мухаметзянова, С.Д. Яхина, пов'язує професійний саморозвиток з «вписуванням» людини у ту чи іншу систему професійної діяльності [3; 4]. На думку представників третього підходу (С.В. Бабина [1] та ін.), професійний саморозвиток – безперервний процес переходу його потенційних здібностей в області професійної діяльності в актуальні на основі усвідомленої саморегуляції своєї навчально-професійної діяльності [1]. Об'єднуючим дані підходи до професійного саморозвитку є положення про взаємний вплив індивідуальних особливостей людини і соціокультурного середовища, про «етапності» процесу, про залежність особистісного розвитку і професійного саморозвитку. У цих умовах актуального значення набуває теоретичне обґрунтування основних чинників

формування професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій та потребують додаткових теоретико-експериментальних досліджень.

Професійний саморозвиток пов'язаний з внутрішнім поєднанням структурних складових психіки особистості, спрямованих на її конструктивну взаємодію з навколишнім середовищем шляхом отримання особистісно значущого й адекватного вимогам соціуму результату професійної діяльності. Цей процес є постійним і не обмежується змістом набутого досвіду. Його підґрунтям є актуалізоване прагнення до професійного зростання, що проявляється в інтересах, прагненнях, переконаннях, здібностях особистості, активній позиції щодо пізнання довкілля, а також самопізнання, розкриття духовного й інтелектуального потенціалу [2, с. 80]. Професійний розвиток майбутнього фахівця забезпечується передусім наявною у суспільстві системою професійної освіти. Функціонування цієї системи спрямоване на формування якостей, набуття кваліфікацій, необхідних для успішного виконання відповідних професійних функцій. Окрім процесу навчання, професійні компетентності (знання, уміння, навички, цінності, інші функціональні характеристики, їхня профілізація тощо) формуються шляхом включення у відповідну практичну діяльність, загальною атмосферою контекстного середовища [8].

Важливим аспектом є умови до професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій: інтенсивна інформатизація суспільства; впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя; глобальна автоматизація інформаційних процесів і технологій у різних сферах людської діяльності; інформатизація освітнього процесу; ефективна стратегія нових пріоритетів з урахуванням інноваційних процесів на сучасному етапі розвитку освіти; наявність соціально-економічних умов для професійного саморозвитку особистості; орієнтація соціального середовища на інтенсивність саморозвитку і самовдосконалення особистості; активна реалізація психолого-педагогічних цілей становлення майбутніх фахівців; актуалізація соціально-економічних чинників на психофізіологічний потенціал майбутнього фахівця; психолого-емоційне забезпечення професійного становлення та гармонізація психічного розвитку майбутнього фахівця до саморозвитку особистісного професійного потенціалу; цілеспрямованість соціально-психологічних умов, характеру та змісту праці на суспільний, професійний та особистісний розви-

ток майбутнього фахівця; спрямованість інформаційних потреб на задоволення всіх умов освітнього процесу; потреба у безперервному та самостійному оволодінні професійною майстерністю до повноцінної діяльності й життя в інформаційному суспільстві; впровадження новітніх інформаційних інструментаріїв для розвитку інтелектуального потенціалу майбутніх фахівців. Дані умови виступають зовнішніми факторами діяльності, стимулами розвитку особистісних і професійних характеристик, які спрямовані на розвиток компетентності, розкриття свого потенціалу та формування особистісних конкретних форм поведінки і діяльності [7, с. 154].

За баченням К.О. Соцького, процес формування професійного саморозвитку виокремлює такі позитивні чинники: створення організаційних умов (розширення вузівського компонента шляхом уведення в освітній процес семінарів, спецкурсів, гуртків, спрямованих на формування у студентів готовності до професійного саморозвитку; здійснення контролю за якістю підготовки випускників; проведення моніторингу якості освіти); створення педагогічних умов: організація спеціального освітнього середовища, яке стимулює процес професійного саморозвитку студентів і викладачів; створення спеціально змодельованих проблемно-творчих ситуацій, що формують міцні знання, уміння, навички роботи щодо професійного саморозвитку; організація ситуацій успіху у навчальному процесі й упродовж проходження практик; методичне забезпечення процесу професійного саморозвитку студентів); створення психологічних умов (забезпечення мотивації студента до процесу професійного саморозвитку засобами інформування про «Я-концепції» та засоби розвитку прийомів особистісної рефлексії; про вимоги, які пред'являють до фахівця, престиж і привабливість його професії; встановлення співтворчих стосунків суб'єктів освітнього процесу; формування у студента емоційно-ціннісного ставлення до діяльності, самосвідомості та ухвалення рішення зайнятися саморозвитком; розвиток умінь планування та вироблення програми саморозвитку, умінь здійснювати діяльність рефлексії; складання індивідуальних планів творчого саморозвитку; підвищення пізнавальної, творчої та соціальної активності студентів) [12, с. 60].

Освітній процес майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій дозволяє найбільш повно розкрити свій потенціал з інтеграцією особистісного і професійного складників у фахову майстерність від по-

чаткового рівня готовності до рівня професіонала. Основними чинниками формування професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій виступають:

– мотиваційно-цільовий компонент (створення середовища стимулювання: потреби, професійні інтереси, прагнення майбутніх фахівців, бажання змінюватись, розвиватись і вдосконалюватись відповідно до змін у процесі життєдіяльності, саморегуляції, самоконструювання, самовираження, самореалізації, самоактуалізації потенціалу саморозвитку для набуття професійних знань і вмінь);

– організація особистісно-орієнтованої підготовки (розвиток особистісно-професійного та інтелектуального потенціалу, світогляду, творчих здібностей, професійних якостей, наукової ерудиції, удосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань та умінь, формування фахового досвіду, випереджальний розвиток мислення, корекція особистісних характеристик, формування оцінної-рефлексивної позиції, систематична практика прийняття і реалізації самостійних рішень, побудова індивідуальної програми творчого саморозвитку, моніторинг суб'єктного професійного просування, систематична робота над науково-навчальними джерелами);

– створення відповідного освітнього середовища (удосконалення навчальних програм, навчально-методичних комплексів, навчально-методичних матеріалів, запровадження інтеграційного підходу щодо вибору форм і методів освітнього процесу, педагогічного моніторингу з метою визначення рівня особистісно-професійного розвитку студентів тощо);

– створення психолого-педагогічних умов формування професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій (оволодіння професійних компетенцій, фахово-значущих навичок та досвіду; розвиток фахових та вузькоспеціальних знань, умінь і навичок до ефективної роботи зі спеціальності; підвищення професійної мобільності в інформаційному суспільстві; становлення професійного конкурентоздатного фахівця, здатного самопроекувати та вибудувувати власну стратегію професійного зростання).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, модернізація професійної освіти щодо професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій являє собою постійний динамічний процес оволодіння інформаційними технологіями, який орієнтований на самоорганізацію прогресивних змін у процесі фахової

підготовки, спрямований на формування професійних якостей для досягнення вищих рівнів професіоналізму в ІТ галузі. Обґрунтування основних чинників формування професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій є важливою сучасною науково-практичною проблемою у системі освіти України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабина С.В. Формирование компетенции профессионального саморазвития студентов вуза: дис. ... к. пед. н.: 13.00.08; М., 2009. 183 с.
2. Вієвська М.Г., Красовська Л. Формування мотивації фахівця до безперервної професійної освіти. Вища школа. 2011. № 1. С. 75–82.
3. Власова Е.А. К вопросу о профессиональном саморазвитии будущих социальных педагогов. Человек и общество: на рубеже тысячелетий: Международный сборник научных трудов. Воронеж: Изд-во ВГПУ, 2006. Вып. 35.
4. Власова Е.А. Профессиональное саморазвитие будущих социальных педагогов. Социальная работа и социальная политика: состояние и перспективы: сб. науч. тр. Балашов: Николаев, 2005. С. 14–16.
5. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. К.: НПУ, 2004. 243 с.
6. Іщенко В.І. Готовність до професійного самовдосконалення студентів як фактор забезпечення високої якості освіти. Витоки педагогічної майстерності. 2015. В. 16, С. 103–110.
7. Карабін О.Й. Психологічні аспекти професійного саморозвитку майбутніх фахівців комп'ютерного профілю. Молодий вчений. Херсон: Гельветика, 2015. № 9 (24). Ч. I. С. 152–156.
8. Книга національної освіти України / Акад. пед наук України; за ред. В. Г. Кременя. К., 2009 (1). URL: <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>. (дата звернення 02.07.2018).
9. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: учеб. пособие для студентов средних педагогических учебных заведений. М.: Академия, 2004. 256 с.
10. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. К.: Шкільний світ, 2001. 24 с.
11. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія / За ред. В.А. Ковальчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
12. Соцький К.О. Структура готовності студентів медичних коледжів до професійного саморозвитку. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2014. № 1. С. 55–62.
13. Тухватуллина С.Ю., Шумакова О.А. Обзор ключевых принципов, механизмов и барьеров профессионального саморазвития личности. МНКО. 2015. № 1 (50). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/obzor-klyuchevyh-printsipovmehanizmov-i-barieroprofessionalnogo-samorazvitiya-lichnosti> (дата звернення: 28.09.2016).
14. Шамардина М.В. Профессиональное саморазвитие личности. URL: <http://college.biysk.secna.ru/news/npk/shamardina.doc>. (дата звернення: 02.07.2018).